

حقوق اسناد تجاری

چک، سفته، برات

دکتر یوسف درویشی هویدا

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

سرشناسه : درویشی هویدا، یوسف، ۱۳۵۴ -
 عنوان قراردادی : ایران. قوانین و احکام
 عنوان و نام‌پدیدآور : حقوق تجارت، اسناد تجاری (سفته، چک، برات) /
 یوسف درویشی هویدا.
 مشخصات نشر : تهران: نشر میزان، ۱۳۹۱
 مشخصات ظاهری : ۱۹۲ ص.
 شابک : 978-964-511-403-7
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا
 یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۸۱ - ۱۹۲: همچنین به صورت زیرنویس
 موضوع : حقوق تجارت
 موضوع : چک -- قوانین و مقررات -- ایران
 موضوع : سفته -- قوانین و مقررات -- ایران
 موضوع : برات -- قوانین و مقررات -- ایران
 رده‌بندی کنگره : ۹۲۰/۵۱۱:۷ KMH
 رده‌بندی دیویی : ۵۵۰/۳۴۶
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۵۷۱۳۹

۶۰۴

نشر میزان
 حقوق اسناد تجاری
 (چک - سفته - برات)
 دکتر یوسف درویشی هویدا
 چاپ اول: پاییز ۱۳۹۱
 قیمت: ۷۰۰۰ تومان
 شمار: ۱۰۰۰ نسخه
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۴۰۳-۷

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعد از تقاطع سهروردی، خ کاووسی‌فر، کوچه نکبسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۳۹۱۳۱
 فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخرآزی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۷۰
 واحد پخش و فروش: خیابان سمنه، بین مفتح و فرصت، پلاک ۱۰۴، تلفن: ۸۸۳۳۹۵۲۹-۳۱

فهرست مطالب

مقدمه	۱۵
-------	----

فصل اول: کلیات

۱- تقسیم مطالب	۱۸
مبحث اول: مفهوم و جایگاه اسناد تجاری	۱۹
۲- تعریف اسناد تجاری	۱۹
۳- مصادیق اسناد تجاری	۲۰
۴- اسناد تجاری جزو اسناد رسمی هستند یا اسناد عادی	۲۲
۵- شکلی بودن اسناد تجاری	۲۴
مبحث دوم: کارکرد و مزایای اسناد تجاری	۲۶
گفتار اول: نقش و کارکرد اسناد تجاری	۲۶
۶- جایگزینی پول؛ کارکرد کلی اسناد تجاری	۲۶
۷- وسیله‌ی پرداخت	۲۶
۸- وسیله‌ی تحصیل اعتبار	۲۷
۹- وسیله‌ی انتقال طلب	۲۸
گفتار دوم: مزایای اسناد تجاری	۲۸
۱۰- مزایای متعدد اسناد تجاری	۲۸
الف - مزایای مشترک چک، سفته، برات	۲۹
۱۱- مسؤولیت تضامنی امضاء کنندگان	۲۹
۱۲- قابلیت نقل و انتقال ساده	۳۱

- ۱۳- معافیت از تودیع خسارت احتمالی جهت صدور قرار تأمین خواسته و سایر تسهیلات دادرسی ۳۲
- ۱۴- حمایت بعضی از اصول حاکم بر اسناد تجاری از دارنده‌ی سند تجاری ۳۵
- ۱۵- ممنوعیت اعطای مهلت عادل به مدیون سند تجاری ۳۹
- ب - مزایای خاص چک ۴۰
- ۱۶- موقعیت ممتاز چک در میان سایر اسناد ۴۰
- ۱۷- امکان تعقیب کیفری ۴۱
- ۱۸- امکان وصول وجه چک از طریق اجرائیه ثبتی ۴۱
- ۱۹- محاسبه‌ی خسارت تأخیر تأدیه از تاریخ سررسید چک ۴۲
- ۲۰- مسئول بودن شخصی که به وکالت یا نمایندگی چک را صادر می‌کند ۴۳
- ۲۱- ناچیز بودن حق تمبر مالیاتی ۴۴
- ۲۲- رسیدگی فوری و خارج از نوبت به دعاوی حقوقی و کیفری مربوط به چک ۴۵
- مبحث سوم: ظهرنویسی و ضمانت در اسناد تجاری ۴۷
- ۲۳- مقدمه ۴۷
- گفتار اول: ظهرنویسی ۴۷
- الف - مفهوم و آثار ظهرنویسی ۴۷
- ۲۴- تعریف ظهرنویسی ۴۷
- ۲۵- نحوه انجام ظهرنویسی ۴۸
- ۲۶- ممنوعیت ظهرنویسی ۵۰
- ۲۷- آثار ظهرنویسی ۵۱
- ب - اقسام ظهرنویسی ۵۲
- ۲۸- ظهرنویسی برای انتقال ۵۲
- ۲۹- ظهرنویسی به عنوان وکالت ۵۲
- ۳۰- ظهرنویسی به عنوان وثیقه ۵۳

گفتار دوم: ضمانت در اسناد تجاری	۵۴
۳۱- مفهوم ضمانت	۵۴
۳۲- تشریفات ضمانت در اسناد تجاری	۵۵
۳۳- آثار ضمانت	۵۹

فصل دوم: چک

۳۴- تقسیم مطالب	۶۲
مبحث اول: معرفی چک، انواع و مندرجات چک	۶۳
گفتار اول: معرفی چک	۶۳
۳۵- تعریف چک	۶۳
۳۶- قوانین حاکم بر چک	۶۵
۳۷- اشخاص دخیل در چک	۶۷
۳۸- امکان انجام ظهنویسی و ضمانت در چک	۶۸
۳۹- ذاتاً تجاری نبودن صدور چک	۶۸
گفتار دوم: انواع چک	۶۸
۴۰- چک‌های مذکور در قانون صدور چک	۶۸
۴۱- الف - چک عادی	۶۹
۴۲- ب - چک تأیید شده	۶۹
۴۳- ج - چک تضمین شده	۶۹
۴۴- د - چک مسافرتی	۷۰
۴۵- نگاهی به انواع دیگر چک	۷۱
گفتار سوم: مندرجات چک (شرایط صوری چک)	۷۲
۴۶- مواردی که در چک باید رعایت شود	۷۲
الف - مندرجات الزامی	۷۲
۴۷- تعیین مبلغ (دستور پرداخت مبلغ معین)	۷۲
۴۸- نام پرداخت کننده (محال علیه)	۷۳
۴۹- محل صدور	۷۴

- ۵۰- تاریخ صدور ۷۴
- ۵۱- نام دارنده ۷۶
- ۵۲- امضای صادرکننده ۷۶
- ب - مندرجات اختیاری ۷۸
- ۵۳- قید کلمه چک ۷۸
- ۵۴- سایر مندرجات اختیاری ۷۸
- مبحث دوم: راه‌های قانونی وصول وجه چک ۸۰
- ۵۵- طرح مطلب ۸۰
- ۵۶- تکالیف بانک ۸۰
- ۵۷- تکالیف دارنده چک ۸۲
- ۵۸- سه راه قانونی وصول وجه چک ۸۳
- گفتار اول: طرح شکایت کیفری ۸۳
- الف - امتیازات و مرجع رسیدگی ۸۳
- ۵۹- مزایای طرح شکایت کیفری ۸۳
- ۶۰- مرجع رسیدگی ۸۴
- ب - شرایط و قواعد حاکم بر اقدام از طریق کیفری ۸۶
- ۶۱- تنها اولین دارنده، حق طرح شکایت کیفری را دارد ۸۶
- ۶۲- تنها علیه صادر کننده می‌توان شکایت نمود ۸۷
- ۶۳- لزوم رعایت مهلت‌های شش ماهه ۸۹
- ۶۴- بی‌تأثیر بودن علت عدم پرداخت چک ۹۰
- ۶۵- جرم بودن صدور چک از حساب مسدود ۹۳
- ۶۶- جرم نبودن صدور چکهای سفید امضاء، مشروط، تضمینی، بدون تاریخ و وعده‌دار ۹۴
- ۶۷- قابل گذشت بودن جرائم مربوط به صدور چک ۹۷
- ج - نتیجه طرح شکایت کیفری ۹۸
- ۶۸- تحمیل مجازات بر صادر کننده چک ۹۸
- ۶۹- اعمال مجازات بر شرکای جرم ۹۹

گفتار دوم: طرح دعوای حقوقی.....	۱۰۰
الف - ضرورت‌های طرح دعوای حقوقی.....	۱۰۰
۷۰- دلایلی که دارنده‌ی چک را وادار به طرح دعوای حقوقی می‌نماید.....	۱۰۰
۷۱- عدم امکان طرح شکایت کیفری.....	۱۰۱
۷۲- عدم پرداخت وجه چک با وجود طی راه کیفری.....	۱۰۱
۷۳- لزوم طرح دعوا علیه ضامن یا ظهرنویس.....	۱۰۲
۷۴- امتیازات طرح دعوای حقوقی.....	۱۰۲
ب - مرجع و اشخاص طرف دعوای حقوقی.....	۱۰۳
۷۵- مرجع صالح جهت طرح دعوای حقوقی.....	۱۰۳
۷۶- چه شخصی می‌تواند دعوای حقوقی طرح نماید.....	۱۰۵
۷۷- علیه چه اشخاصی می‌توان دعوای حقوقی اقامه کرد.....	۱۰۶
ج - شرایط طرح دعوای حقوقی.....	۱۰۷
۷۸- طرح دعوا به طرفیت ظهرنویس.....	۱۰۷
۷۹- طرح دعوا علیه صادرکننده.....	۱۰۸
۸۰- طرح دعوا علیه ضامن.....	۱۱۰
د - نتیجه طرح دعوای حقوقی.....	۱۱۱
۸۱- محکومیت مسئولین چک به پرداخت وجه چک.....	۱۱۱
۸۲- امکان صدور اجرائیه و حبس محکومین تا زمان تأدیه.....	۱۱۲
گفتار سوم: تقاضای صدور اجرائیه ثبتی.....	۱۱۲
۸۳- معرفی چک در حکم اسناد لازم‌الاجرا.....	۱۱۲
الف - مرجع و طرفهای اجرائیه ثبتی.....	۱۱۳
۸۴- مرجع صدور اجرائیه ثبتی.....	۱۱۳
۸۵- چه شخصی حق تقاضای صدور اجرائیه را دارد.....	۱۱۳
۸۶- اجرائیه ثبتی علیه چه شخصی صادر می‌شود.....	۱۱۴
ب - شرایط صدور اجرائیه ثبتی.....	۱۱۴
۸۷- لزوم بانک بودن محال علیه.....	۱۱۴

- ۸۸ - لزوم مطابقت امضای صادر کننده چک با نمونه امضای وی در بانک..... ۱۱۵
- ۸۹ - لزوم فرا رسیدن موعد پرداخت چک..... ۱۱۵
- ج - نتیجه صدور اجرائیه ثبتی..... ۱۱۶
- ۹۰ - توقیف و فروش اموال صادر کننده..... ۱۱۶
- ۹۱ - عدم امکان بازداشت صادر کننده چک..... ۱۱۶
- ۹۲ - مزایا و معایب صدور اجرائیه ثبتی از نظر دارنده چک..... ۱۱۶
- ۹۳ - امکان جمع راههای وصول وجه چک..... ۱۱۷

فصل سوم: سفته

- ۹۴ - تسهیم مطالب..... ۱۲۰
- مبحث اول: معرفی سفته..... ۱۲۱
- ۹۵ - تعریف سفته (بر وزن بسته)..... ۱۲۱
- ۹۶ - اهمیت سفته..... ۱۲۲
- ۹۷ - مقررات حاکم..... ۱۲۲
- ۹۸ - تفاوت سفته با چک و برات..... ۱۲۳
- ۹۹ - امکان ظهنویسی و ضمانت در سفته..... ۱۲۳
- ۱۰۰ - تجاری بودن یا نبودن صدور سفته..... ۱۲۴
- مبحث دوم: مندرجات سفته..... ۱۲۶
- ۱۰۱ - لزوم رعایت شرایط شکلی سفته و صدور آن مطابق تشریفات قانونی..... ۱۲۶
- گفتار اول: مندرجات الزامی..... ۱۲۶
- ۱۰۲ - تاریخ صدور (تاریخ تنظیم)..... ۱۲۶
- ۱۰۳ - مبلغ سفته..... ۱۲۷
- ۱۰۴ - نام گیرنده وجه..... ۱۲۷
- ۱۰۵ - تاریخ پرداخت..... ۱۲۸
- ۱۰۶ - امضاء یا مهر صادر کننده..... ۱۲۹

گفتار دوم: مندرجات اختیاری.....	۱۲۹
۱۰۷- قید کلمه‌ی سفته در برگ سفته	۱۲۹
۱۰۸- مکان تأدیه وجه سفته	۱۳۰
۱۰۹- سایر مندرجات اختیاری	۱۳۰
مبحث سوم: حقوق قانونی دارنده سفته	۱۳۱
گفتار اول: حقوق دارنده در طرح دعوا علیه مسئولین پرداخت سفته	۱۳۱
۱۱۰- حق مطالبه وجه سفته در سررسید	۱۳۱
۱۱۱- مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان سفته	۱۳۱
۱۱۲- اقدام به «اخواست» شرط استفاده از مسئولیت تضامنی	۱۳۲
۱۱۳- اقامه دعوی حقوقی تنها راه قانونی مطالبه وجه سفته	۱۳۴
گفتار دوم: شرایط طرح دعوا علیه مسئولین پرداخت سفته	۱۳۵
۱۱۴- شرایط اقامه دعوا علیه صادر کننده سفته	۱۳۵
۱۱۵- شرایط اقامه دعوا علیه ظهرنویس سفته	۱۳۵
۱۱۶- شرایط اقامه دعوا علیه ضامن	۱۳۷
۱۱۷- شرایط معافیت دارنده سفته از تودیع خسارت احتمالی در صدور قرار	
تأمین خواسته	۱۴۰

فصل چهارم: برات

۱۱۸- مقدمه	۱۴۴
مبحث اول: معرفی برات	۱۴۵
۱۱۹- تعریف برات	۱۴۵
۱۲۰- تفاوت برات با سفته و چک	۱۴۶
۱۲۱- امکان ظهرنویسی و ضمانت در برات	۱۴۷
۱۲۲- تجاری بودن معاملات برواتی	۱۴۷
۱۲۳- متروک شدن استفاده از برات در تجارت داخلی	۱۴۸
مبحث دوم: صدور برات	۱۴۹
۱۲۴- لزوم رعایت مندرجات قانونی در صدور برات	۱۴۹

- گفتار اول: مندرجات الزامی ۱۵۰
- ۱۲۵- تاریخ تحریر ۱۵۰
- ۱۲۶- اسم شخصی که باید برات را تأدیه کند ۱۵۰
- ۱۲۷- تعیین مبلغ برات ۱۵۰
- ۱۲۸- تاریخ تأدیه وجه برات ۱۵۱
- ۱۲۹- مکان تأدیه وجه برات ۱۵۲
- ۱۳۰- اسم شخصی که برات در وجه یا حواله کرد او پرداخته می شود ۱۵۲
- ۱۳۱- تصریح به اینکه نسخه اول یا دوم یا سوم یا چهارم الخ است ۱۵۲
- ۱۳۲- امضاء یا مهر صادر کننده ۱۵۴
- گفتار دوم: مندرجات اختیاری ۱۵۴
- ۱۳۳- قید کلمه «برات» در روی ورقه برات ۱۵۴
- ۱۳۴- شرط تقاضای قبولی در مدت معین ۱۵۵
- ۱۳۵- سایر مندرجات اختیاری برات ۱۵۵
- مبحث سوم: قبول و نکول برات ۱۵۶
- ۱۳۶- طرح مطلب ۱۵۶
- گفتار اول: قبول برات ۱۵۶
- ۱۳۷- ارائه برات به براتگیر جهت قبولی ۱۵۶
- ۱۳۸- آیا لزوماً برات باید جهت اعلام قبولی به براتگیر ارائه شود ۱۵۷
- ۱۳۹- مهلت تقاضای قبولی ۱۵۹
- ۱۴۰- شکل و نحوه قبولی برات ۱۶۰
- ۱۴۱- آثار قبولی برات ۱۶۱
- گفتار دوم: نکول برات ۱۶۱
- ۱۴۲- مفهوم و موارد نکول ۱۶۱
- ۱۴۳- حقوق دارنده برات پس از نکول ۱۶۲
- ۱۴۴- قبولی شخص ثالث ۱۶۲
- مبحث چهارم: پرداخت برات ۱۶۴
- ۱۴۵- برات باید جهت پرداخت به چه شخصی ارائه شود ۱۶۴

۱۴۶- زمان پرداخت برات	۱۶۴
۱۴۷- نوع پول پرداخت	۱۶۶
۱۴۸- پرداخت برات در صورت گم شدن برات	۱۶۷
۱۴۹- پرداخت جزئی از برات	۱۶۷
۱۵۰- پرداخت برات توسط شخص ثالث	۱۶۸
مبحث پنجم: حقوق و تکالیف دارنده برات	۱۷۰
۱۵۱- طرح مطلب	۱۷۰
گفتار اول: اعتراض دارنده برات	۱۷۰
۱۵۲- انواع اعتراض	۱۷۰
الف - اعتراض نکول	۱۷۱
۱۵۳- موارد اعتراض نکول	۱۷۱
۱۵۴- حقوق مرتبط با اعتراض نکول	۱۷۲
ب - اعتراض عدم تأدیه	۱۷۲
بند اول: موارد و مهلت اعتراض	۱۷۲
۱۵۵- موارد اعتراض عدم تأدیه	۱۷۲
۱۵۶- مهلت اعتراض عدم تأدیه	۱۷۲
بند دوم: آثار اعتراض عدم تأدیه	۱۷۴
۱۵۷- اعتراض عدم تأدیه یکی از شرایط تحقق مسئولیت تضامنی است ..	۱۷۴
۱۵۸- امکان صدور برات رجوعی	۱۷۴
۱۵۹- امکان پرداخت پیش از سررسید	۱۷۵
گفتار دوم: طرح دعوای دارنده علیه مسئولین پرداخت برات	۱۷۶
الف - امکان طرح دعوای دارنده علیه همه مسئولین برات	۱۷۶
۱۶۰- مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان برات	۱۷۶
۱۶۱- حقوقی بودن طرح دعوا	۱۷۷
۱۶۲- معافیت دارنده برات از تودیع خسارت احتمالی جهت صدور قرار	
تأمین خواسته	۱۷۷

۱۶۳- انجام تکالیف قانونی توسط دارنده، شرط تحقق مسئولیت تضامنی	۱۷۸
ب - تکالیف قانونی دارنده برات جهت استفاده از امتیاز مسئولیت تضامنی ..	۱۷۸
۱۶۴- دو شرط لازم جهت تحقق مسئولیت تضامنی امضاء کنندگان برات	۱۷۸
۱۶۵- الف - لزوم مراجعه به براتگیر و اقدام به اعتراض در مهلت مقرر	۱۷۸
۱۶۶- ب - لزوم طرح دعوا در مهلت مقرر	۱۷۹
۱۶۷- الزامی نبودن ارسال اظهارنامه رسمی یا مراسله دو قبضه	۱۸۱
ج - بررسی وضعیت هر یک از امضاء کنندگان برات در صورت عدم انجام تکالیف قانونی	۱۸۱
۱۶۸- براتگیر	۱۸۱
۱۶۹- برات دهنده	۱۸۲
۱۷۰- ظهرنویس	۱۸۲
۱۷۱- ضامن	۱۸۳
فهرست منابع	۱۸۵

مقدمه

حقوق اسناد تجاری، یکی از مباحث مهم و در عین حال پیچیده حقوق تجارت است. مقررات قانون تجارت ما در خصوص اسناد تجاری نیز همچون سایر بخش‌های قانون تجارت، متناسب با تغییر و تحولاتی که طی سالیان متمادی از تصویب قانون (۱۳۱۱) تاکنون صورت گرفته، اصلاح و به روز نگردیده است. پاره‌ای از مواد قانون یاد شده ناقص و مبهم است و همین نقص و ابهام به صدور آرای قضایی متفاوت و بعضاً متناقض انجامیده است.

بحث تغییر و اصلاح قانون تجارت که سالهاست در محافل علمی و دانشگاهی و نیز دولت، قوه قضاییه و مجلس مطرح بوده است در نهایت به تهیه و تصویب لایحه قانون تجارت در کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس هشتم (به صورت آزمایشی) منجر گردید که باید تا تصویب نهایی آن در مجلس و تأیید آن توسط شورای نگهبان و سرانجام اجرایی شدن قانون منتظر ماند. در نتیجه نا لازم الاجرا گردیدن قانون جدید، مقررات حاکم بر اسناد تجاری، تابع قوانین فعلی حاکم بر قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ و نیز قانون صدور چک مصوب ۱۳۵۵ با اصلاحات سال‌های ۱۳۷۲، ۱۳۷۶ و ۱۳۸۲ خواهد بود. در این کتاب نیز جهت جلوگیری از پیچیدگی موضوع، تنها به مقررات فعلی حاکم پرداخته شده و تطبیق و مقایسه میان قوانین فعلی و مواد لایحه جدید به عمل نیامده است.

در زمینه اسناد تجاری، آثار و تألیفات ارزشمندی توسط نویسندگان ما به رشته تحریر درآمده است و در این کتاب نیز به این آثار و تألیفات استناد و از آنها استفاده گردیده است. با این حال در کتاب پیش رو که به بررسی حقوق اسناد تجاری ایران اختصاص دارد تلاش گردیده است که مطالب تا حد امکان به زبان ساده و قابل فهم برای دانشجویان حقوق و نیز سایر علاقه‌مندان به مباحث حقوق اسناد تجاری بیان گردد. به همین جهت، جز در موارد استثنایی، از بحث‌های تطبیقی و مقایسه قانون با اسناد بین‌المللی مربوط به اسناد تجاری (قوانین متحدالشکل ژنو و نیز کنوانسیون آنسیرال) خودداری شده و بر مقررات حقوق داخلی تکیه شده است.

تأکید بر مباحث عملی و آراء و رویه قضایی مربوط به اسناد تجاری، یکی دیگر از ویژگی‌های این کتاب است. در این کتاب، تلاش شده است علاوه بر بیان مباحث نظری، بحث‌های عملی و چگونگی اعمال حقوق دارنده سند تجاری و دعاوی مربوط به اسناد تجاری در حقوق ایران مورد بررسی قرار گیرد. هم چنین در موارد لزوم آرای دادگاه‌ها و رویه قضایی معمول در مراجع قضایی، نیز در ضمن مطالب آورده شده است.

در پایان، با تشکر از مدیران محترم انتشارات میزان که زمینه چاپ کتاب را فراهم کردند امیدوارم این اثر مورد توجه قرار گیرد و در آشنایی دانشجویان و سایر علاقه مندان به مباحث اسناد تجاری و به ویژه بحث‌های عملی آن مؤثر واقع شود. از کلیه خوانندگان و صاحب نظران عزیز درخواست می‌شود که ضمن یادآوری خطاها، نظرهای خود را به نویسنده منتقل سازند تا انشاءالله در چاپ‌های بعدی لحاظ گردد.

با تشکر

یوسف درویشی هویدا - فروردین ماه ۱۳۹۱